

Jacek Winnicki

W trosce o gdańskie organy z kościoła św. Mikołaja

Ochrona Zabytków 25/4 (99), 296-297

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

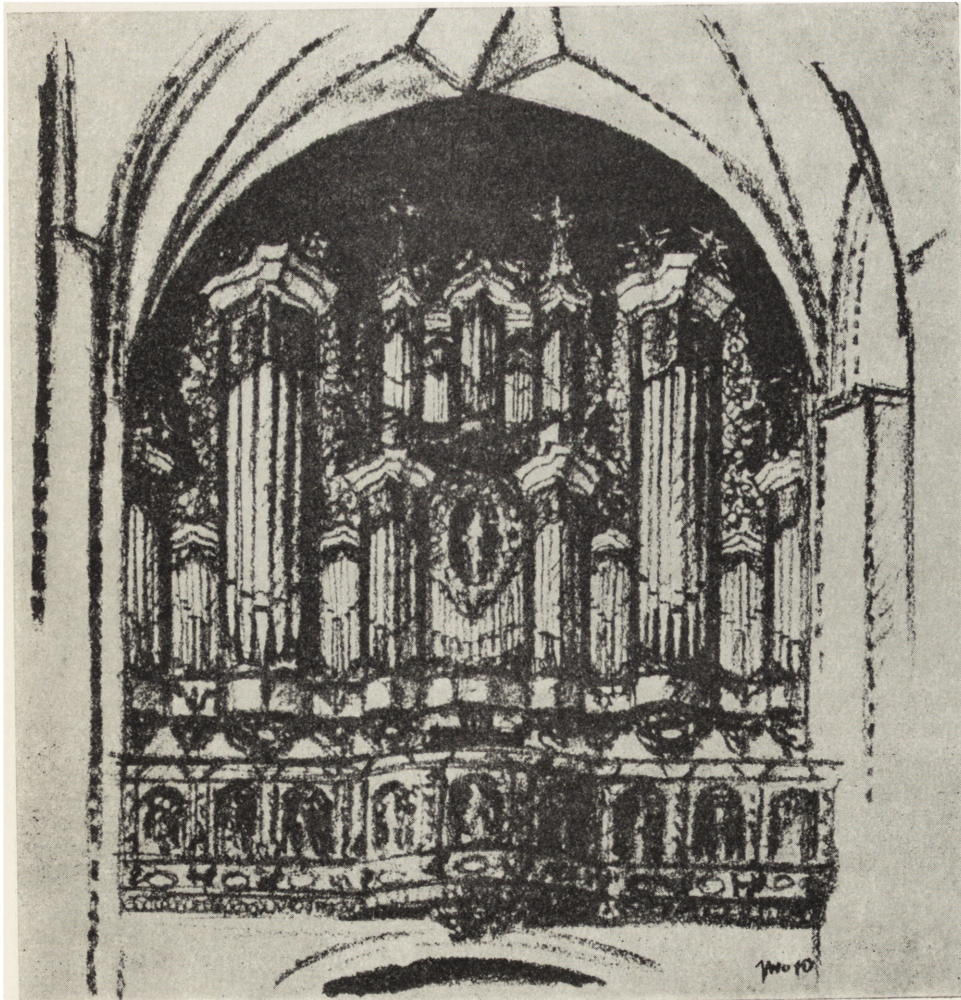
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W TROSCE O GDAŃSKIE ORGANY Z KOŚCIOŁA ŚW. MIKOŁAJA

Okres największego rozkwitu sztuki organmistrzowskiej na Pomorzu przypada na drugą połowę XVIII w. W tym czasie powstały w Gdańsku największe instrumenty w kościołach NP Marii, św. Mikołaja i w katedrze oliwskiej. Organy w kościele NP Marii przed ostatnią wojną uznawane były za największy instrument na Pomorzu Gdańskim. Druga wojna światowa zniszczyła wiele bezcennych zabytków, w tym również wielkie organy kościoła NP Marii oraz starsze od nich w kościołach św. Jana i św. Katarzyny. Z pożogi wojennej ocalało jedynie kilka zabytkowych instrumentów, m.in. słynne organy oliwskie i organy w kościele św. Mikołaja

w Gdańsku. Instrumenty te nie zachowały się jednak w stanie oryginalnym, gdyż były poddane nie zawsze dla nich korzystnym przebudowom.

Organy w kościele św. Mikołaja zbudowano ok. r. 1755, co potwierdza tablica erekcyjna umieszczona w środku prospektu. Budowniczy ich nie jest znany. Kolejne przebudowy tych organów m.in. wykonali F. W. Kaltschmidt ze Szczecina, Terletzki z Elbląga i autor przebudowy organów oliwskich J. Goebel z Gdańska. W konsekwencji tych przedsięwzięć zmieniono oryginalną trakturę mechaniczną na pneumatyczną oraz zatracono pierwotną dyspozycję głosów. Obecna dys-

Propozycja rekonstrukcji organów kościoła św. Mikołaja w Gdańsku (rys. Autora)

1. Proposed restoration of organ in St. Nicolas Church, Gdańsk

pozycja instrumentu przedstawia się następująco:

Manuał I

1. Pryncypał	8'	9. Septima Nona	1 ¹ / ₇ '
2. Bordon	16'	10. Oktawa	4'
3. Superkwinta	1 ¹ / ₃ '	11. Gedakt	8'
4. Gemshorn	4'	12. Hohlfłöte	4'
5. Gamba	8'	13. Kwinta	2 ² / ₃ '
6. Nasard	5 ¹ / ₃ '	14. Superoktawa	2'
7. Hohlfłöte	8'	15. Scharf Mix.	
8. Dulcjan	16'	16. Mixtura	III—VI
		Tremolo	

Rejestry od 10 do 16 włącznie z Tremolo są w pld. nawie bocznej

Manuał II

17. Mixtura		23. Quintaton	8'
18. Cymbel		24. Pryncypał	4'
19. Block Flöte	2'	25. Flet rurkowy	4'
20. Geigenprinzpal	8'	26. Siffłöte	1'
21. Salicjonał	8'	27. Trompet	8'
22. Flet	8'		

Manuał III

28. Pryncypał	8'	32. Kwinta	2 ² / ₃ '
29. Szałamaja	8'	33. Flet major	8'
30. Aeoline	8'	34. Flet leśny	2'
31. Vox coelestis	8'	35. Flet minor	4'

Pedał

36. Pryncypał	16'	43. Trompet	8'
37. Subbas	16'	44. Szałamaja	4'
38. Chorałbas	4'	45. Puzon	16'
39. Oktawa	4'	46. Oktawbas	8'
40. Weitgedackt	4'	47. Violonbas	16'
41. Tercycymbel	II	48. Untersatz	32'
42. Kugel Flöte	I'		

Połączenia: I-II, II-III, I-III, I-P, II-P, III-P, Super III, Super II-I, Sub II-I, Sub III-II
Skala manuałów C-f''', pedału C-d'.

W jednej z przebudów (data jej nie jest znana) podjęto niefortunna decyzję, która doprowadziła do całkowitej zmiany tak struktury brzmieniowej, jak również wystroju architektonicznego

organów. Z głównego prospektu wyjęto pozytyw i umieszczono go w południowej nawie bocznej. Obecnie decyzyja ta z konserwatorskiego punktu widzenia wydaje się jak najbardziej niewłaściwa. Prawdopodobnie kierowano się wówczas chęcią polepszenia warunków brzmieniowych instrumentu, ale w rzeczywistości niewiele osiągnięto. W pozytywie tym znalazły się takie głosy, jak: Oktawa 4', Gedackt 8', Hohlfłöte 4', Kwinta 2²/₃', Superoktawa 2', Scharf Mixtur oraz Mixtura 3—6-rzędowa, tj. większość głosów miksturowych i mutacji, które jedynie w całości instrumentu współbrzmiałyby najlepiej. Zarówno gra, jak i registracja tych głosów odbywa się z pierwszego manuału, kontuaru ustawionego przed prospektem głównym. Przy takim rozdzieleniu instrumentu traktura pneumatyczna jest niekorzystna, gdyż stwarza opóźnienia spowodowane elastycznością powietrza w konduktach (rurkach). Takie oddzielenie pozytywu od całości instrumentu z uwagi na trakturę pneumatyczną jest niewłaściwe. W tej sytuacji słuszne wydaje się przeprowadzenie gruntownej rekonstrukcji i konserwacji cennego zabytku. Chodziłoby o ustawienie pozytywu na dawne miejsce w prospekcie organowym oraz dokonanie napraw i niezbędnych zabiegów konserwatorskich przy wystroju rzeźbiarskim, niszczone przez korniki. Dobrze byłoby również dokonać rekonstrukcji pierwotnej struktury brzmieniowej, tak jak to uczyniono w przypadku organów w Leżajsku, dzięki czemu należą one dziś do najlepszych instrumentów koncertowych w Polsce.

Wiadomo, że proponowane zabiegi konserwatorskie są żmudne i kosztowne, ale warto by ocalić i przywrócić do dawnej świetności ten bezcenny zabytek muzyczny. Gdańsk zyskałby wtedy drugi, obok organów oliwskich, wysokiej klasy instrument koncertowy.

Mgr inż. arch. Jacek Winnicki
Gliwice

WITH CONCERN IN ANCIENT ORGAN IN ST. NICOLAS CHURCH, GDAŃSK

The second half of the eighteenth century has seen the top flourish of the organbuilder's art in Pommerania. These were the times when the most magnificent instruments were built, among them those in Our Lady and St. Nicolas Church in Gdańsk or in the Cathedral Church at Oliwa. Unfortunately, during the World War II most of these invaluable monuments have perished and only quite limited number survived. However, the majority of the instruments do not possess their original forms as they were modernized several times. As a consequence of these

modernizations in organ in St. Nicolas Church the conventional (tracker and sticker) action has been replaced with a pneumatic mechanism. Also the original stops have been lost which are discussed by the author dividing them according to manuals. It is proposed by the author in conclusion to restore the original tuning of instrument, though it is both highly expensive and perplexed operation, thus obtaining one of the best concert instruments of this kind in Poland.